

Аналіз
діяльності гуртків, творчих об'єднань, секцій
еколого-натуралістичного напрямку в закладах
позашкільної освіти системи освіти (за матеріали
звітів закладів позашкільної освіти еколого-
натуралістичного напрямку за 2020 рік)

За даними державної статистичної звітності (форма № 1-ПЗ) кількість гуртків, творчих об'єднань, секцій еколого-натуралістичного напрямку у закладах позашкільної освіти системи освіти усіх форм власності станом на 01.01.2021 (у розрізі областей) — 5 394; чисельність вихованців у гуртках, творчих об'єднаннях, секціях еколого-натуралістичного напрямку закладів позашкільної освіти системи освіти усіх форм власності станом на 01.01.2021 (у розрізі областей) — 84 940.

**Аналіз стану методичної роботи
закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку
(за матеріалами річних звітів областей 2020 року)**

Координаційно-методична робота

Пріоритети координаційно-методичної роботи обласних центрів еколого-натуралістичної творчості орієнтовані на потреби та запити здобувачів освіти, спрямовані на підвищення якості позашкільної освіти й створення відкритого освітнього простору для кожної дитини, де вона могла б набути ключових компетентностей. Для координації діяльності педагогічних колективів щодо проведення еколого-натуралістичної роботи, підвищення якості позашкільної освіти, впровадження нових методик, форм, засобів та технологій екологічного, трудового виховання школярів, навчання обдарованої молоді, підвищення педагогічної майстерності практично у всіх профільних закладах обласного підпорядкування створені та діють обласні координаційно-методичні ради.

Упродовж 2020 року особлива увага приділялась вирішенню проблеми забезпечення рівного доступу до позашкільної освіти дітям сільської місцевості у новостворених територіальних громадах. Практично методичні служби усіх обласних центрів (станцій) провели низку організаційних заходів щодо налагодження співпраці з територіальними громадами. Найбільш

активними серед них є: Волинський обласний центр еколого-натуралістичної творчості, комунальний заклад «Станція юних натуралістів» Рівненської обласної ради, комунальний заклад Сумської обласної ради — обласний центр позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю, комунальний заклад "Центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді" Херсонської обласної ради, комунальний заклад «Чернігівська обласна станція юних натуралістів», комунальний заклад освіти «Обласний еколого-натуралістичний центр дітей та учнівської молоді» Дніпропетровської обласної ради, комунальний заклад «Чернівецький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді», комунальний заклад «Кіровоградський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді», комунальний заклад позашкільної освіти «Обласний еколого-натуралістичний центр» Житомирської обласної ради, Одеський обласний гуманітарний центр позашкільної освіти та виховання, комунальний заклад «Запорізький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» Запорізької обласної ради.

Комунальний заклад Сумської обласної ради — обласний центр позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю працював над реалізацією обласного соціально-освітнього проекту «Кожна дитина має право», мета якого – популяризація напрямів і профілів позашкільної освіти, створення умов для рівного доступу дітей до якісної позашкільної освіти. У грудні 2020 року проведено II обласний онлайн форум педагогічних працівників закладів позашкільної освіти «Організаційно-інноваційні трансформації в позашкільній освіті Сумщини: виклики, реалії, стратегії». До участі у заході долучилися керівники органів управління освітою, директори закладів позашкільної освіти області. Учасники форуму обговорювали питання щодо необхідності створення в кожній адміністративно-територіальній одиниці умов для отримання кожною дитиною конституційного права на позашкільну освіту, особливостей формування

внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах позашкільної освіти.

Інноваційна діяльність закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку

Діяльність методичних служб спрямована на науково-методичний супровід інноваційного розвитку закладів позашкільної освіти, до участі в педагогічних експериментах з прогностичними завданнями. Наразі дослідно-експериментальна робота проводиться на базі Генічеської районної станції юних натуралістів Херсонської області.

Варто зазначити, що локальні ефекти поширення інновацій в закладах позашкільної освіти Чернігівської та Херсонської областей помітні, що дозволяє говорити про необхідність продовження зусиль у цьому напрямі з критичним осмисленням досвіду і використанням сучасних рішень у сфері менеджменту знань та інновацій.

Освіта впродовж життя працюючих педагогів

Комплекс заходів, спрямованих на безперервний професійний розвиток педагогічних працівників, дозволяє забезпечити доступність кожного педагогічного працівника до якісної професійної освіти за профілем педагогічної діяльності з урахуванням його професійних потреб та інтересів. Аналіз річних звітів дозволяє зробити висновок, що ця робота ведеться системно і безперервно. Важливо також відзначити, що йде активний пошук нових форматів і підходів до організації безперервного професійного зростання педагогічних працівників. Так, методичними службами обласних центрів еколого-натуралістичної творчості проведено низку заходів з формування ключових компетентностей вихованців, зокрема:

- обласний семінар-практикум за темою «Засоби формування екологічної компетентності дітей в умовах позашкільної освіти» на базі біосферного заповідника «Асканія-Нова» ім. Ф. Е. Фальц-Фейна для 25 директорів рай(міськ)СЮН, комплексних закладів позашкільної освіти,

методистів, керівників гуртків еколого-натуралістичного напрямку (організатор — комунальний заклад "Центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді" Херсонської обласної ради);

- обласний онлайн семінар-нараду «Дослідницький компонент в системі еколого-натуралістичного виховання» (21 представник позашкілля Херсонщини);

- семінар-практикум «Методичні аспекти процесу формування екологічної компетентності учнівської молоді» (організатор — Тернопільський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді) для вчителів біології, екології та географії опорних закладів загальної середньої освіти області;

- літня online педагогічна школа «Використання інноваційних технологій в освітньому процесі для формування екологічної грамотності учнівської молоді» (організатор — комунальний заклад «Чернівецький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді»). Захід проведено спільно із кафедрою екології та біомоніторингу Інституту біології, хімії та біоресурсів ЧНУ імені Юрія Федьковича. Організатори заходу окреслили основні аспекти розвитку STEM-освіти у позашкіллі, ознайомили присутніх з можливостями співпраці закладів освіти з екологічною STEM-лабораторією Чернівецького ОЦЕНТУМ та участі, у рамках проєкту «Герботологічний моніторинг населених пунктів», в трьох тематичних проєктах, а саме: 1. Проєкт «Ні – сміттєзвалищам!»; 2. Проєкт «Сміття: сортуй, рятуй, заробляй!»; 3. Проєкт «Виготовляйте компост – бережіть навколишнє середовище!».

Навчально-методичне забезпечення освітнього процесу

Модернізація змісту і технологій реалізації навчальних програм еколого-біологічного профілю спрямована на формування компетентностей здобувачів позашкільної освіти, цінностей і настанов сталого природозберігаючого розвитку, забезпечення об'єктивної інформації про

можливості освітньо-професійних траєкторій в АПК, популяризації іміджу біологічної та аграрної освіти, створення простору професійних проб.

Аналіз звітів обласних центрів останніх років, матеріалів дискусій на конференціях і експертних майданчиках дозволяє виділити наступні основні затребувані вектори оновлення змісту позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку:

- забезпечення зв'язку з інноваційними галузями науки і технологій, перспективними професіями (екологія, агробіологія, біотехнології);
- збільшення частки проектної та дослідницької діяльності;
- розширене використання стратегій і тактик розв'язання творчих (винахідницьких) задач, розвитку творчого мислення;
- орієнтація на формування компетентностей і цінностей, актуальних з точки зору цілей сталого розвитку країни загалом і місцевих громад;
- випереджальний розвиток STEM (science, technology, engineering and mathematics) освіти;
- навички управління власним розвитком, безпечної поведінки (зокрема в інтернет-середовищі), навички турботи про довкілля;
- компетенції професійного самовизначення, міжкультурної взаємодії;
- наближення змісту програм до потреб розвитку територій, інтересів місцевої громади.

Відкритим і гостроактуальним залишається питання про механізми оновлення змісту позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку. В останні роки почався пошук механізмів підтримки імпульсів до оновлення та інновацій з регіонів. Апробовані такі варіанти, як створення мережі інноваційних майданчиків, конкурсна підтримка закладів, що реалізують пілотні проєкти оновлення змісту, конкурси, формування банків навчальних програм і кращих практик. Досить широку популярність здобули і проводяться багато років: Всеукраїнський конкурс рукописів навчальної літератури для закладів позашкільної освіти; Всеукраїнський конкурс рукописів навчальної літератури для закладів позашкільної освіти еколого-

натуралістичного напрямку за аграрним, біологічним та екологічним профілями; конкурс навчально-методичних матеріалів та віртуальних ресурсів з еколого-натуралістичної освіти.

Упродовж 2020 року надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (лист МОН від 10.01.2020 № 1/11-99) Збірнику навчальних програм еколого-натуралістичного напрямку: еколого-біологічний профіль (загальна редакція Вербицького В. В.).

Також надано гриф «Схвалено науково-методичною комісією з позашкільної освіти науково-методичної ради з питань освіти МОН України» (витяг з протоколу засідання науково-методичної комісії з позашкільної освіти науково-методичної ради з питань освіти МОН України від 12.02.2020 №1) Збірнику навчальних програм еколого-натуралістичного напрямку: еколого-біологічний профіль (загальна редакція Вербицького В. В.).

Регіональні заклади позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку також розробляли і затверджували навчальні програми у порядку, визначеному законодавством. Слід зауважити, що переважно це були навчальні програми, яким вже надано відповідний гриф, зміст яких доповнений регіональним компонентом.

Помітним бар'єром розширення спектра навчальних програм є дефіцит ресурсів у системі позашкільної освіти, що перешкоджає використанню сучасного обладнання та середовищ навчання.

У зв'язку з необхідністю активного впровадження дистанційного навчання урізноманітнилися вектори методичної роботи. Дистанційне навчання ставить перед педагогами закладів позашкільної освіти нові вимоги не тільки в змістовій сфері освіти, а й у технологічній, вимагає створення спеціальних навчальних матеріалів. Так, з метою забезпечення якісної еколого-біологічної освіти Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді запропонував методичну підтримку для керівників гуртків та творчих учнівських об'єднань еколого-натуралістичного напрямку: створено Всеукраїнський методичний онлайн-хаб. В рамках такої підтримки відбувається наві-

гація в інформаційних ресурсах і технологічних рішеннях, поширення кращого досвіду, педагогам надаються індивідуальні консультації.

Вивчення, узагальнення та поширення перспективного педагогічного досвіду

Важливе місце в роботі методичних служб займає вивчення, узагальнення та поширення перспективного педагогічного досвіду, кращих освітніх практик, зокрема і через організацію професійних конкурсів. Наразі охоплення педагогічних працівників професійними конкурсами варіюється від 5 до 50 відсотків від загального числа педагогічних працівників закладів позашкільної освіти області. Така різниця пояснюється мотивацією педагогів до участі в конкурсах і різною позицією в областях до розвитку конкурсного руху. Підтвердженням цього є 50-відсоткова участь керівників гуртків у Всеукраїнському конкурсі майстерності педагогічних працівників закладів позашкільної освіти «Джерело творчості» в номінації «Керівник гуртків – 2020» аграрного напрямку (лісівничий профіль), адже у конкурсних перегонках взяли участь тільки 12 учасників.

Водночас члени журі відмітили високий рівень підготовки, творчість, професійну майстерність педагогів-позашкільників, їхнє вміння спілкуватися з дітьми. Відповідно до рішення журі, переможцем визначено Світлану Полтавець, керівницю гуртка «Юні лісівники» комунального закладу «Кіровоградський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» при Компаніївському НВО.

У 2020 році продовжено узагальнення педагогічного досвіду в освітньому процесі:

1. Комунального закладу «Станція юних натуралістів» Рівненської обласної ради за темою «Виховання учнівської молоді як суб'єктів громадянської дії в умовах закладу позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку»;

2. Еколого-натуралістичного відділу Комунального закладу «Харківський обласний Палац дитячої та юнацької творчості» за темою «Формування ключових компетентностей особистості засобами медіаосвіти в закладі позашкільної освіти»;

3. Пирятинської районної станції юних натуралістів за темою «Формування громадянської свідомості учнівської молоді засобами еколого-натуралістичної творчості»;

4. Закладу позашкільної освіти «Станція юних натуралістів міста Ковеля» за темою «Партнерство педагога і вихованця в освітній діяльності закладу позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку»;

5. Фастівської міської станції юних натуралістів Фастівської міської ради Київської області за темою «Реалізація компетентнісного підходу в закладі позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку».

Публікаційна діяльність є важливою складовою поширення педагогічного досвіду, кращих освітніх практик. Для забезпечення умов зростання публікаційної активності педагогів практично кожна область має своє друковане видання та електронний освітній ресурс.

Створення електронних видань на сайтах центрів відкрило нові можливості для публікацій педагогів: вони стали більш доступними. Як приклади можна навести досвід створення загальнодоступного інформаційного ресурсу комунального закладу Київської обласної ради «Центр творчості дітей та юнацтва Київщини», комунального закладу «Кіровоградський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді», Закарпатського обласного еколого-натуралістичного центру, комунального закладу позашкільної освіти «Обласний еколого-натуралістичний центр» Житомирської обласної ради, комунального закладу Львівської обласної ради «Львівський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді», Хмельницького обласного еколого-натуралістичного центру, Харківського обласного Палацу дитячої та юнацької творчості, Полтавського обласного еколого-натуралістичного

центру учнівської молоді, комунального закладу освіти “Обласний еколого-натуралістичний центр дітей та учнівської молоді” Дніпропетровської обласної ради та ін.

Для педагогічних працівників надані широкі можливості для тиражування досвіду, обміну педагогічними практиками і науково-практичним досвідом через друковані та електронні видання Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді.

Виставкова діяльність

Для презентації своїх здобутків, проєктів, обміну кращим педагогічним досвідом центри еколого-натуралістичної творчості використовують ефективну платформу освітянських виставок: XX Міжнародна виставка «Сучасні заклади освіти-2020»; XI Міжнародна виставка «Інноватика в сучасній освіті-2020». Серед них: Хмельницький, Полтавський обласні еколого-натуралістичні центри, Вінницька обласна станція юннатів та Сєверодонецький міський еколого-натуралістичний центр.

Рекомендації:

- розробити сучасні методичні рекомендації щодо організації профорієнтаційної роботи, які відповідатимуть запитам та інтересам вихованців та відобразатимуть потреби сучасного ринку праці;
- провести тематичні тренінги й онлайн-курси з питань організації профорієнтаційної роботи в закладах позашкільної освіти;
- посилити профорієнтаційну складову навчальних програм та навчальних матеріалів;
- сприяти розвитку конкурсного руху і післяконкурсного супроводу педагогів, використовуючи інноваційний потенціал переможців і призерів конкурсів у рамках практико-орієнтованої курсової підготовки;
- провести аналіз сайтів з урахуванням діючих вимог щодо їх наповнення і структурування;

- уніфікувати архітектуру сайтів, методичних платформ з урахуванням регіональних особливостей і потреб.

**Аналіз стану та перспективи розвитку
біологічного профілю позашкільної освіти
(за матеріалами річних звітів областей 2020 року)**

Стан позашкільної біологічної освіти в Україні

У роботі закладів позашкільної освіти однією з пріоритетних цілей є розвиток біологічного профілю з метою забезпечення відповідного рівня біологічної підготовки вихованців в умовах стрімкого розвитку сучасної біології. Саме в умовах позашкільної діяльності виявляються необмежені можливості для всебічного розвитку особистості учня, поглиблюються знання з обраного предмета, активується пізнавальна і творча активність.

У 2020 році діяльність відділів біології закладів позашкільної освіти була спрямована на реалізацію таких основних завдань:

- організація роботи різнорівневих творчих учнівських об'єднань біологічного профілю;
- створення умов для науково-дослідницької діяльності здобувачів освіти;
- реалізація компетентнісного підходу до розвитку вихованців через модернізацію змісту біологічної освіти і впровадження нових освітніх та інформаційних технологій на всіх етапах навчання;
- інтеграція з науково-дослідними установами та закладами вищої освіти України;
- надання інформаційно-методичної допомоги педагогічним працівникам закладів позашкільної освіти, вчителям біології;
- створення комплексу навчально-методичних матеріалів з біології (навчальні програми, тематичні навчальні плани, посібники, тематика дослідницької роботи);
- участь школярів у масових заходах біологічного профілю;

- вдосконалення існуючих і пошук нових форм та методів надання додаткової біологічної освіти учнівської молоді;
- виявлення, вивчення та впровадження в практику перспективного педагогічного досвіду.

У зв'язку з епідеміологічною ситуацією, що склалася в Україні, колективи обласних ЕНЦ (СЮН) доклали максимум зусиль для створення оптимальних умов для роботи з вихованцями, спілкування та надання методичної допомоги педагогам областей, організації та проведення масових заходів з використанням усіх доступних ресурсів для дистанційного навчання та роботи в заочному форматі. Протягом 2020 року були проведені майстер-класи, вебінари, практичні заняття з використання різних платформ для дистанційного навчання. Педагоги всіх областей підвищували свій педагогічний рівень, використовуючи освітні сайти «На урок», «Всеосвіта», «Прометеус», «Едера» та інші. Дистанційне навчання здійснювалось на платформах Facebook, Viber, Zoom, Google meet.

Найпопулярнішими профілями творчих учнівських об'єднань у 2020 році були: «Загальна біологія», «Юні біологи», «Юні фізіологи рослин», «Юні біохіміки», «Юні ботаніки», «Юні селекціонери-генетики», «Біологія людини».

Значна увага педагогічними колективами приділялась дослідницькій роботі учнівської молоді. Тематика дослідницької роботи – різноманітна, охоплює практично всі напрями біології. Для підвищення ефективності дослідницької роботи закладами позашкільної освіти налагоджена тісна співпраця із закладами вищої освіти, науково-дослідними інститутами та установами; їхній науковий потенціал залучається до розробки тематики і методики дослідницької роботи.

Тематика досліджень розроблена відповідно до вікових особливостей вихованців, їхніх запитів, рівня володіння навчальним матеріалом. Дослідження проводяться як за завданнями науковців

регіональних і центральних наукових установ, так і відповідно до тематики дослідницької роботи, рекомендованої НЕНЦ. Протягом звітнього року вихованцями закладів позашкільної освіти було проведено низку дослідів, результати яких вони представили на обласних, всеукраїнських і міжнародних конкурсах.

Протягом року всі без винятку області брали участь у всеукраїнських і міжнародних конкурсах, а саме:

- Всеукраїнському конкурсі винахідницьких і раціоналізаторських проектів еколого-натуралістичного спрямування;
- Всеукраїнському біологічному форумі учнівської та студентської молоді “Дотик природи 2020”;
- Всеукраїнській Природничій школі учнівської молоді;
- Всеукраїнському Турнірі юних біологів “НЕОБІО”;
- Всеукраїнському конкурсі “Юний селекціонер та генетик”;
- Всеукраїнському Турнірі юних натуралістів;
- Всеукраїнському науково-освітньому проекті “Вчителі та учні досліджують явище цвітіння водойм в Україні”;
- Всеукраїнському науково-освітньому проекті “Вчителі та учні беруть участь в екологічному моніторингу Антарктиди”;
- «Європейській фенологічній кампанії GLOBE в рамках міжнародної науково-освітньої програми GLOBE»;
- Всеукраїнському конкурсі дослідницько-експериментальних робіт з природознавства «Юний дослідник».

Протягом звітнього року проведено 65 обласних заходів біологічного напрямку, в яких взяли участь понад 16 тисяч вихованців закладів позашкільної освіти.

Найбільш активну участь у цих заходах взяли представники Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Луганської, Миколаївської,

Одеської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Херсонської, Хмельницької, Чернігівської, Черкаської, Чернівецької областей.

Основою позашкільного освітнього процесу з біології були такі методичні принципи:

- забезпечення поглибленої біологічної освіти;
- створення оптимальних умов для самореалізації обдарованих учнів, всебічний розвиток їхніх творчих здібностей;
- формування системи сучасних уявлень про живу природу;
- створення цілісної картини навколишнього світу;
- усвідомлення сутності методів пізнання живої природи, глибоке засвоєння біологічних теорій, гіпотез, моделей;
- організація групової та індивідуальної навчальної діяльності;
- підготовка учнівської молоді у регіональних, всеукраїнських і міжнародних учнівських інтелектуальних змаганнях;
- підготовка до майбутньої професійної діяльності.

Біологічна освіта в закладах позашкільної освіти здійснюється поетапно, відповідно до віку дітей, обсягу та рівня їхніх знань, психолого-педагогічних можливостей. На базі обласних, міських, районних ЕНЦ, СЮН, ЦДЮТ та будинків учнівської творчості працюють творчі учнівські об'єднання біологічного профілю початкового, основного і вищого рівнів.

Освітній процес у гуртках, які працюють за початковим рівнем, організовується таким чином, щоб зацікавити дітей у поглибленні знань з природничого напрямку, розвинути здібності та інтелект відповідно до індивідуальних можливостей вихованців, сформувати свідоме ставлення до власного здоров'я, започаткувати формування базових елементів біологічної культури. Заняття у початковому рівні враховують творчі потреби дітей і проходять у ігровій формі.

До гуртків початкового рівня належать «Юний дослідник», «Природознавство для дошкільнят». Вдалі напрацювання щодо роботи

гуртків початкового рівня мають педагоги Черкаської, Донецької, Херсонської, Львівської областей.

Навчання у гуртках основного рівня базується на формуванні певних компетентностей, підвищенні загальної біологічної культури, створенні умов для пошуково-дослідницької діяльності, формування екологічного мислення, вироблення нових ідей щодо збереження довкілля. Гуртки основного рівня: «Лікарські рослини», «Юні зоологи», «Юні ботаніки». Значну роботу в цьому напрямі проводять педагоги Львівської, Луганської, Чернігівської, Хмельницької, Кіровоградської областей.

У творчих учнівських об'єднаннях вищого рівня старшокласники займаються науковою роботою з біології за завданнями науковців, опановують досягнення сучасної біологічної науки, знайомляться з методами біологічних досліджень, захищають біологічні проекти та науково-дослідні роботи на всеукраїнських і міжнародних конкурсах. Значні здобутки в цьому напрямі продемонстрували юні біологи з Харківської, Волинської, Черкаської, Вінницької, Дніпропетровської, Івано-Франківської, Сумської, Одеської, Житомирської, Донецької областей.

Найбільша різноманітність гуртків біологічного профілю представлена в таких областях: Дніпропетровська (169), Закарпатська (101), Полтавська (84), Запорізька (82), Вінницька (65), Черкаська (64), Сумська (63), Одеська (54).

Важливою складовою задоволення освітніх потреб в сучасних умовах є розвиток профорієнтаційного напрямку. Отримані завдяки позашкільній біологічній освіті знання розглядаються як основа допрофесійної підготовки, яка дає можливість цілеспрямованому учневі продовжити навчання за обраним напрямом професійної діяльності.

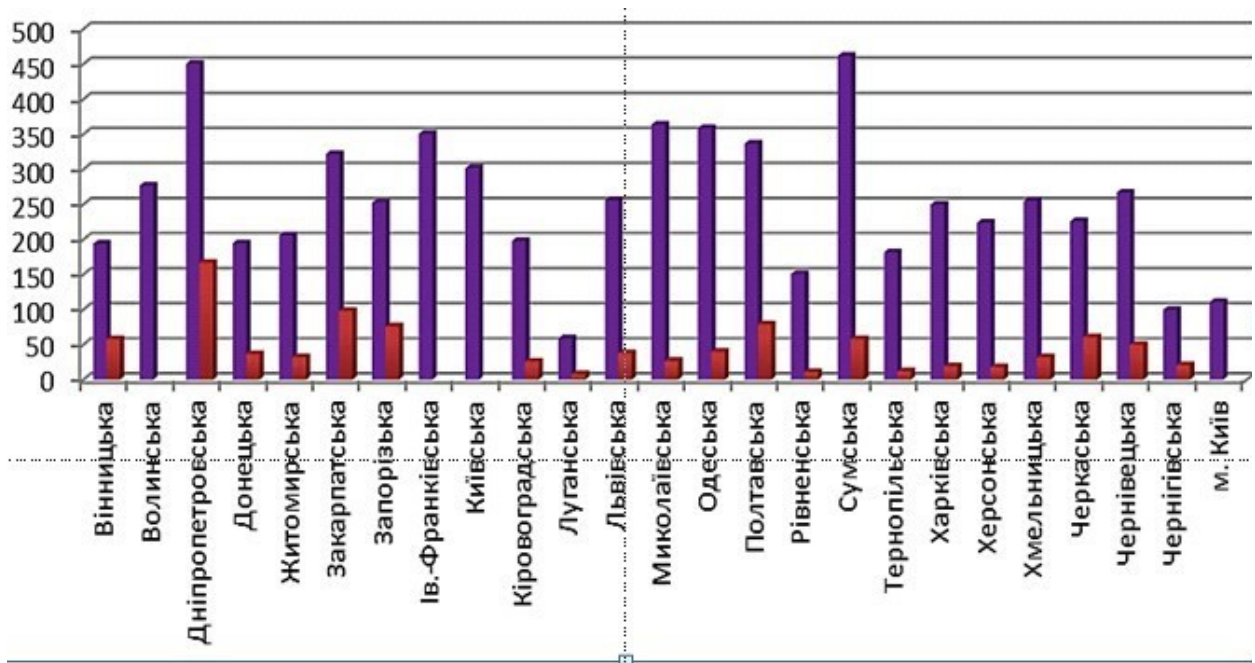
Великого значення набуває профільне навчання, яке спрямоване на виявлення зацікавленості учня у поглибленні знань з природничого

напряму, набуття навичок самостійної науково-практичної, пошуково-дослідницької роботи.

Практичний досвід засвідчує, що стійкому інтересу до відповідної галузі біологічних знань сприяє дослідницька діяльність учнів. Дослідництво формує стійкий інтерес до об'єктів і явищ природи, до закономірностей розвитку рослинного і тваринного світу на конкретних місцевих прикладах.

У закладах позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку створені сприятливі умови для проведення пошуково-дослідницької діяльності. В областях впроваджуються форми «Stem-освіти» як системно-формуючої основи профорієнтаційної роботи в позашкіллі.

З метою максимального стимулювання пізнавальної діяльності керівники гуртків проводять заняття з використанням нестандартних форм роботи: заняття-подорожі, заняття-свята, ігри, конкурси, вікторини, пресконференції, брифінги, аукціони, диспути, віртуальні екскурсії, біологічні розкопки, наукові читання, рольові ігри, проектні технології, роботу в малих групах, натураліст-тури тощо.

Дані про кількість творчих об'єднань біологічного профілю

- загальна кількість творчих учнівських об'єднань
- кількість творчих об'єднань біологічного профілю

Методичне забезпечення позашкільної біологічної освіти

У 2020 році методичні служби та педагоги закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку продовжували роботу над системою взаємопов'язаних заходів, спрямованих на підвищення педагогічної майстерності керівників гуртків біологічного профілю, розвиток їхнього творчого потенціалу. Продовжено випуск науково-методичних видань, інформаційно-методичних посібників, довідкової літератури, тематики дослідницької роботи з біології. Найбільш змістовно в цьому напрямі працювали педагогічні колективи Львівської, Кіровоградської, Чернівецької, Волинської, Закарпатської, Рівненської, Вінницької, Сумської областей.

Основними напрямками методичної роботи відділів біології були:

- методична організація роботи творчих учнівських об'єднань біологічного профілю;
- організація системи заходів, спрямованих на розвиток навчально-творчої та пошуково-дослідницької діяльності учнівської молоді;
- створення умов для науково-дослідницької та експериментальної діяльності учнів (індивідуальна, групова та масова);
- створення індивідуальних програм навчання для інтелектуально обдарованих дітей;
- реалізація компетентнісного підходу до розвитку, виховання та навчання учнів через модернізацію змісту біологічної освіти і впровадження нових освітніх та інформаційних технологій на всіх етапах навчання;
- запровадження методів, орієнтованих на випереджувальний розвиток особистості;
- інтеграція діяльності з науково-дослідними установами та закладами вищої освіти України і зарубіжжя;
- надання інформаційно-методичної допомоги педагогічним працівникам;

- створення комплексу навчально-методичних матеріалів з біології (навчальні програми, тематичні навчальні плани, посібники, тематика дослідницької роботи);
- координаційно-методична робота з організації участі школярів у еколого-натуралістичних масових заходах біологічного напрямку;
- методичне вдосконалення форм і методів надання біологічної освіти учнівській молоді.

Найкращим чином досвід роботи з методичного забезпечення біологічного профілю висвітлено у звітах Дніпропетровської, Хмельницької, Івано-Франківської, Сумської, Вінницької, Закарпатської, Одеської, Рівненської, Кіровоградської, Донецької областей.

Перспективними напрямками вдосконалення, модернізації та розвитку позашкільної біологічної освіти України є:

- біологізація навчання, інтегрування біологічного профілю в діяльність усіх закладів освіти;
- сприяння підвищенню якості знань здобувачів освіти через всеукраїнські та міжнародні заходи біологічного профілю;
- поглиблення співпраці з науково-дослідними установами та закладами вищої освіти;
- запровадження тематичних науково-пошукових досліджень у роботу творчих учнівських об'єднань усіх рівнів;
- організація і проведення біологічних моніторингових досліджень;
- видання якісної навчальної та методичної літератури, створення інтерактивних посібників і навчальних тренажерів з біології тощо;
- придбання відносно недорогого лабораторного обладнання, наприклад приладів для проведення полімеразної ланцюгової реакції, електрофорезу, спектрофотометрії тощо.

**Аналіз стану та перспективи розвитку
екологічного профілю позашкільної освіти
(за матеріалами річних звітів областей 2020 року)**

Стан позашкільної екологічної освіти в Україні

У роботі закладів позашкільної освіти еколога-натуралістичного напрямку однією з пріоритетних цілей є розвиток екологічного профілю з метою забезпечення відповідного рівня підготовки вихованців в умовах реалізації цілей освіти для сталого розвитку.

У 2020 році діяльність відділів екології та охорони природи закладів позашкільної освіти була спрямована на реалізацію таких основних завдань:

- формування екологічної культури особистості, набуття знань і досвіду розв'язання екологічних проблем, залучення до практичної природоохоронної роботи;
- створення умов для гармонійного розвитку особистості, задоволення потреб учнівської молоді в позашкільній освіті, організації її оздоровлення, дозвілля і відпочинку;
- задоволення потреб учнівської молоді у професійному самовизначенні відповідно до інтересів і здібностей;
- формування у вихованців (учнів, слухачів) національної свідомості, активної громадянської позиції, мотивації здорового способу життя;
- інтеграція з науково-дослідними установами, закладами вищої освіти України, громадськими екологічними організаціями;
- надання інформаційно-методичної допомоги педагогічним працівникам закладів позашкільної освіти;
- створення комплексу навчально-методичних матеріалів з екології (навчальні програми, тематичні навчальні плани, посібники, тематика дослідницької роботи);
- проведення заходів, спрямованих на обмін досвідом роботи

педагогічних працівників;

- вдосконалення існуючих і пошук нових форм та методів надання екологічної освіти учнівській молоді;

- виявлення, вивчення та впровадження в практику перспективного педагогічного досвіду.

Найпопулярнішими профілями творчих учнівських об'єднань у 2020 році були: «Юні друзі природи», «Юні екологи», «Юні охоронці природи», «Основи екологічних знань».

Значна увага педагогічними колективами приділялась дослідницькій роботі учнівської молоді. Тематика дослідницької роботи – різноманітна, охоплює практично всі напрями екології.

Протягом звітного року вихованцями закладів позашкільної освіти було проведено низку дослідів, результати яких вони представили на обласних, всеукраїнських і міжнародних конкурсах.

Протягом року всі без винятку області брали участь у всеукраїнських і міжнародних конкурсах, а саме:

- o Всеукраїнському конкурсі «Вчимося заповідувати» - V етап;
- o Всеукраїнському екологічному конкурсі «Мала річка моєї батьківщини»;
- o Всеукраїнському еколого-натуралістичному поході «Біоцит»;
- o Всеукраїнському конкурсі «Гуманне ставлення до тварин»;
- o Міжнародному конкурсі еколого-валеологічної спрямованості «Метелики – німий шедевр природи»;
- o Всеукраїнському юнацькому фестивалі «В об'єктиві натураліста»;
- o Всеукраїнському юннатівському природоохоронному русі «Зелена естафета»;
- o Міжнародному конкурсі молодіжних проєктів з енергоефективності «Енергія і середовище»;
- o Всеукраїнському зборі лідерів «Дитячий екологічний парламент».

Найбільш активну участь у цих заходах взяли представники Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Кіровоградської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Херсонської, Хмельницької, Чернігівської, Черкаської, Чернівецької областей.

Протягом 2020 року екологічні тренінги за темами: «Моніторингові дослідження ґрунтів», «Моніторингові дослідження біологічного різноманіття: флора та фауна», «Моніторингові дослідження стану природних вод», «Стан атмосфери та його дослідження» — не проводилися.

Екологічна освіта в закладах позашкільної освіти здійснюється поетапно, відповідно до віку дітей, обсягу та рівня їхніх знань, психолого-педагогічних можливостей. На базі обласних, міських, районних ЕНЦ, СЮН, ЦДЮТ та будинків творчості працюють творчі учнівські об'єднання екологічного профілю початкового, основного та вищого рівнів.

Освітній процес у гуртках, які працюють за початковим рівнем, організовується таким чином: з метою зацікавити дітей у поглибленні знань з природничого напрямку, розвинути здібності та інтелект відповідно до індивідуальних можливостей вихованців, сформувати свідоме ставлення до власного здоров'я, започаткувати формування базових елементів екологічної культури. Заняття у початковому рівні враховують творчі потреби дітей і проходять у ігровій формі.

До гуртків початкового рівня належать «Юні друзі природи», «Людина і природа», «Юні охоронці природи». Кращі практики щодо роботи гуртків початкового рівня мають педагоги Черкаської, Донецької, Сумської, Дніпропетровської, Полтавської, Харківської областей.

Навчання у гуртках основного рівня базується на формуванні ключових і предметних компетентностей, підвищенні рівня екологічної культури, створенні умов для пошуково-дослідницької діяльності, формування екологічного стилю мислення, генерування нових ідей щодо

збереження довкілля. Гуртки основного рівня — «Юні охоронці природи», «Юні друзі природи», «Юні екологи». Значну роботу в цьому напрямі проводять педагоги Львівської, Луганської, Чернігівської, Сумської, Хмельницької, Кіровоградської областей.

У творчих учнівських об'єднаннях вищого рівня вихованці займаються науковою роботою з екології за завданнями науковців, опановують досягнення сучасної екологічної науки, знайомляться з методами екологічних досліджень, захищають екологічні проекти та науково-дослідні роботи на всеукраїнських та міжнародних конкурсах.

Найбільша різноманітність гуртків екологічного профілю представлена в таких областях: Дніпропетровська (169), Закарпатська (101), Полтавська (84), Запорізька (82), Вінницька (65), Черкаська (64), Сумська (63), Одеська (54).

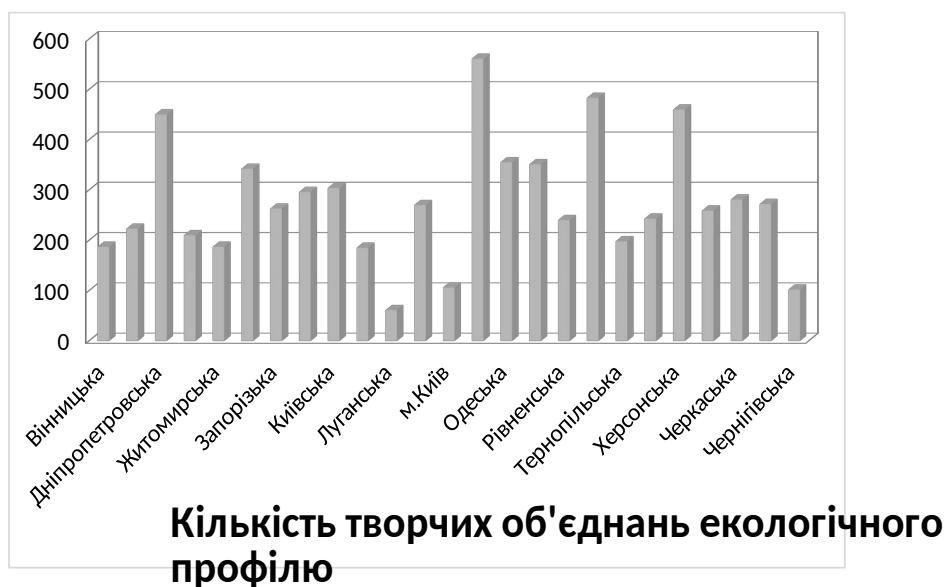
Практичний досвід засвідчує, що стійкому інтересу до відповідної галузі екологічних знань сприяє дослідницька діяльність учнів. Дослідництво формує стійкий інтерес до об'єктів та явищ природи, до закономірностей розвитку рослинного і тваринного світу на конкретних місцевих прикладах.

У закладах позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку створені сприятливі умови для проведення пошуково-дослідницької діяльності. В областях впроваджуються форми «Stem-освіти» як системно-формуючої основи профорієнтаційної роботи в закладах позашкільної освіти.

Для активізації діяльності закладів освіти Київської області з еколого-природоохоронної роботи протягом року впроваджувався обласний освітній соціально-екологічний проект «Екологічний кластер «EcoWorldKids». У 2020 році проект «Екологічний кластер «EcoWorldKids» отримав свідоцтво про авторське право (свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 97910 від 09.06.2020). Реалізують проект як заклади позашкільної освіти,

так і заклади загальної середньої освіти. У рамках проєкту протягом року проводяться серії майстер-класів «Жити в стилі ЕКО».

З метою максимального стимулювання пізнавальної діяльності керівники гуртків проводять заняття з використанням нестандартних форм роботи: заняття-подорожі, заняття-свята, ігри, конкурси, вікторини, пресконференції, брифінги, аукціони, диспути, віртуальні екскурсії, наукові читання, рольові ігри, проєктні технології, роботу у малих групах, натураліст-тури тощо.

Робота Дитячого екологічного парламенту

Дитячий лідерський рух сьогодні – це погляд у майбутнє, одним із важливих та дієвих інститутів соціалізації особистості, який дає можливість реалізувати інтереси, ініціативи, забезпечує здатність самостійного прийняття рішень, спроможність розвивати й удосконалювати здібності – це те, що вирізняє лідерів із-поміж великої кількості людей. Цей багаж компетентностей є платформою для успішного дорослого життя.

Потенціал учнівського самоврядування надзвичайно потужний. Діти-лідери є генераторами багатьох важливих ідей, ініціатив та проєктів.

Так, екологічний парламент дітей та молоді Новоукраїнської об'єднаної територіальної громади Парламент дітей та молоді Новоукраїнської ОТГ

(координатор Людмила Білокоз) є найкращим в Кіровоградській області і має вагомі результати. ДЕП підтримує прямі контакти з всеукраїнськими та міжнародними організаціями та реалізує міжнародні та всеукраїнські проєкти. З 2011 по 2020 роки парламент тісно співпрацює з Американським Корпусом Миру в Україні (представник Корпусу Миру Елісон Міллер).

В рамках програми підтримки громадських неурядових організацій було реалізовано проєкт «Інформаційно-ресурсний центр». В ході роботи над цим проєктом тренери Корпусу Миру провели цикл тренінгових занять з основ фандрейзингу для педагогів та юних парламентарів з напрацювання та реалізації суспільно корисних проєктів, самостійного супроводу матеріального забезпечення проєктів, шляхом залучення благодійних пожертвувань.

Також створено проєкт Центру розвитку молодіжних ініціатив Новоукраїнської громади. Реалізація стала можливою завдяки співпраці з волонтером Корпусу Миру США в Україні за напрямом «Молодіжний розвиток». Мета проєкту — створення сприятливих умов для розвитку лідерства та ініціатив у вирішенні потреб громади за допомогою створення Центру; розвиток співпраці лідерів Парламенту та органів місцевого самоврядування. Підписано Меморандум про співпрацю з Новоукраїнською міською радою. Парламентарі ввійшли до складу Комітету з управління впровадженням Стратегії розвитку, створили групу у фейсбуці та подали документи на реєстрацію молодіжної громадської організації «РІСТ – розвиток і синергія територій».

ДЕП спільно з Американським Корпусом Миру в Україні реалізував низку проєктів: «Наметове містечко», «Дитяче видавництво», «Вільний удар» та «SKATE-парк».

Проєкт «Наметове містечко» реалізовувався в рамках Міжнародної програми Пепфар «Профілактика ВІЛ/СНІДу та ризикованої поведінки». Елісон Міллер, консультант Американського Корпусу Миру, під час

реалізації проєкту провела цикл тренінгів: «ВІЛ/СНІД та ризикована поведінка», «Стигма та дискримінація».

Показати результативну співпрацю можна ще на прикладі організації роботи Центру розвитку молодіжних ініціатив Новоукраїнської громади. Ідея створення цього центру виникла в процесі включення молодіжних лідерів Парламенту дітей та молоді до спільної реалізації соціально-громадських проєктів разом з Американським Корпусом миру в Україні та під час долучення її до написання Стратегії розвитку громади. Він став осередком активізації молоді, адже дітям та молоді необхідне було місце, де б вони були господарями, могли збиратися для вирішення своїх проблем. Отже, мета його — створення сприятливих умов для розвитку лідерства та ініціатив у вирішенні потреб громади за допомогою створення Центру; розвиток співпраці лідерів Парламенту та органів місцевого самоврядування.

Ініціатива ЮНІСЕФ «Громада, дружня до дітей та молоді» — це глобальний рух, який об'єднує місцеву владу, громадянське суспільство та бізнес у досягненні консенсусу в ключових напрямках розвитку добробуту всіх дітей та молоді. У 2018 році в Києві було оголошено одинадцять українських міст та громад, які стали першими кандидатами від України на здобуття міжнародного статусу «Громада, дружня до дітей та молоді». Серед перших – Новоукраїнська міська об'єднана територіальна громада. А вже у жовтні 2019 року голова Парламенту Тимофій Білокоз відвідав місто Кельн (Німеччина), де проходив Перший Всесвітній саміт. І саме там було підписано Декларацію між 100 містами, дружніми до дітей та молоді.

Під час виконання проєкту «Новоукраїнщина – планета здорового покоління» лідери дитячого парламенту та підлітки з асоціальною поведінкою взяли участь у тренінгах зі здорового способу життя.

Завершальним етапом проєкту «Центр розвитку ініціатив молоді Новоукраїнської громади» став форум та презентація 6 проєктів бачення конкретних змін у рідному місті: «Чисте місто», «Парк дозвілля», «Мрія», «ВЕАСН». Переможцями стали та були реалізовані проєкти: «Портативна

мобільна хімічна лабораторія» — з метою проведення екологічних досліджень та «BEACH» — майданчик, побудований з урахуванням можливостей людей з особливими потребами.

Новий проєкт «Скейт-парк» реалізовано у рамках програми Агентство США з міжнародного розвитку – децентралізація приносить кращі результати та ефективність (DOBRE) за напрямом «Молодіжний розвиток».

Сьогодні зрозуміло, що молодь має бути активним учасником як політичного життя, так і місцевого самоврядування. Саме тому представників Парламенту міська влада активно залучає до управлінської та аналітичної діяльності: 30 відсотків представників молоді увійшли до складу Комітету з управління впровадженням Стратегії розвитку громади, а 25 відсотків – до складу Громадської ради, яка є дорадчим органом при Новоукраїнському міському голові.

Перспективними напрямками вдосконалення, модернізації змісту та розвитку позашкільної освіти екологічного профілю є:

- інтегрування екологічного напрямку в діяльність усіх закладів освіти;
- сприяння підвищенню якості знань здобувачів освіти через всеукраїнські та міжнародні заходи екологічного напрямку;
- поглиблення співпраці з науково-дослідними установами та закладами вищої освіти;
- запровадження тематичних науково-пошукових досліджень у роботу творчих учнівських об'єднань усіх рівнів;
- організація і проведення екологічних моніторингових досліджень;
- видання якісної навчальної та методичної літератури, створення інтерактивних посібників і навчальних тренажерів з екології тощо.

**Аналіз роботи закладів позашкільної освіти з агробіологічного профілю
за 2020 рік**

Пріоритетним завданням профільної діяльності є формування агробіологічного освітнього простору на основі практичної діяльності

учнівської молоді, створення умов для здобуття вихованцями якісної освіти з агробіологічного напрямку, що дозволить продовжити навчання у закладах професійної та вищої освіти.

Загальні відомості про функціонування профілю (кількісний склад творчих учнівських об'єднань та охоплення здобувачів освіти)

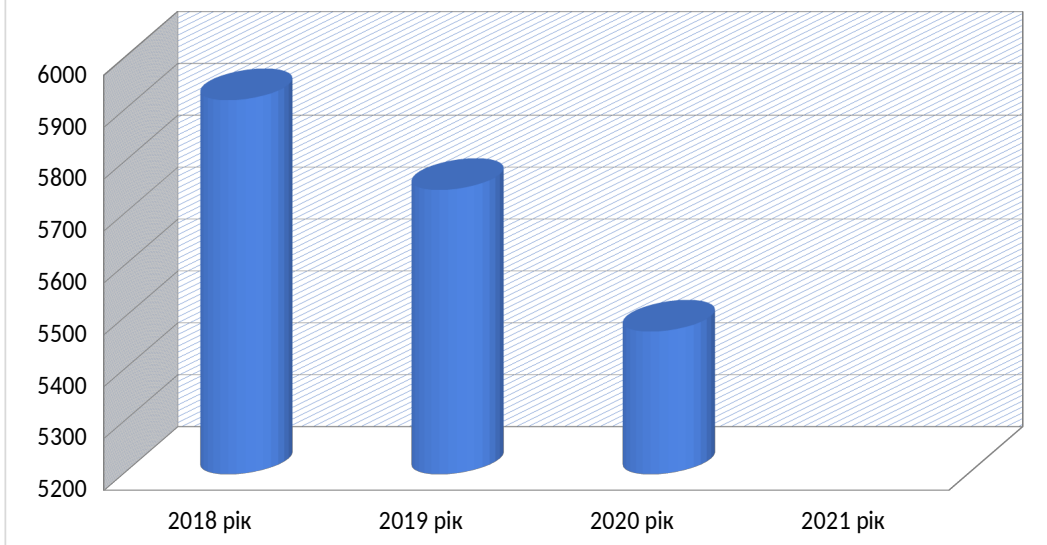
Формою практичної пізнавальної діяльності юннатів є робота на навчально-дослідній земельній ділянці (НДЗД), де учні не сприймають знання в готовому вигляді, а набувають їх в умовах самостійної пізнавальної діяльності. Тому навчальне дослідництво має бути сьогодні актуальним для суспільства, мати елементи новизни, бути об'єктивним і достовірним.

Робота на навчально-дослідних земельних ділянках закладів загальної середньої та позашкільної освіти була спрямована на вивчення агротехніки вирощування, випробування нових сортів і гібридів сільськогосподарських культур, набуття умінь і навичок вирощування овочевих, польових, квітково-декоративних рослин та вирощування екологічно чистої продукції. Провідна роль у роботі навчально-дослідних земельних ділянок належить сільськогосподарському дослідництву. Учні беруть участь у науково-дослідницькій роботі, а саме розробляють схеми дослідів, закладають їх, проводять фенологічні спостереження за сільськогосподарськими культурами.

Характеризуючи кількість НДЗД в закладах загальної середньої освіти України, слід зазначити, що в більшості областей спостерігається тенденція до зменшення ділянок. Більше 50 відсотків діючих НДЗД в закладах загальної середньої освіти України не відповідають Положенню про НДЗД.

За статистичними даними при закладах загальної середньої та позашкільної освіти України в 2020 році функціонувало 5 475 навчально-дослідних земельних ділянок (в 2019 році – 5 748, у 2018 році – 5 921).

1. Динаміка кількості учнівських навчально-дослідних земельних ділянок за 3 роки

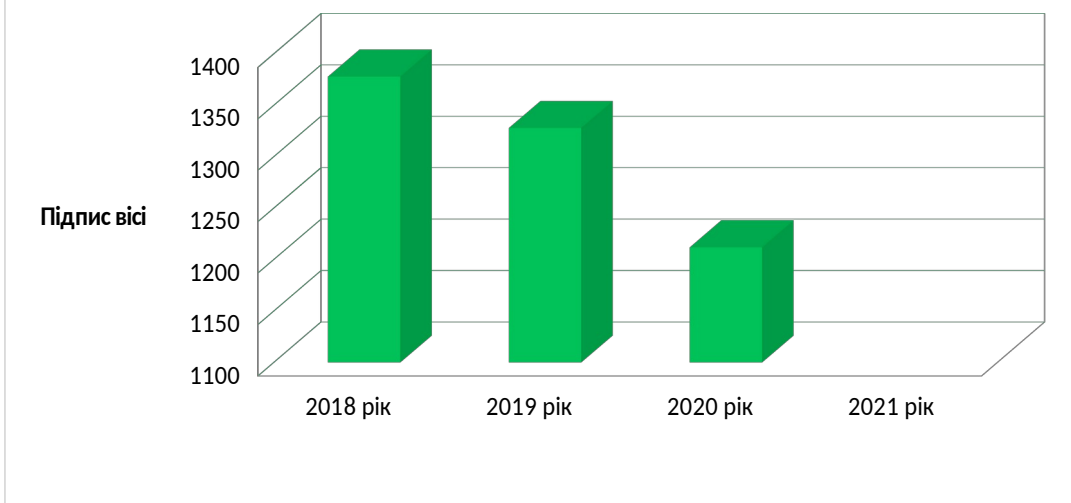
Оптимізація закладів загальної середньої освіти негативно позначилась на зменшенні кількості навчально-дослідних земельних ділянок та їхньої площі при закладах освіти.

За рахунок того, що матеріальне забезпечення засобами обробітку ґрунту, добривами та насінням з кожним роком погіршується, вирощування овочевої продукції на господарських посівах для здешевлення харчування у шкільних їдальнях поступово стає менш рентабельним. Сільськогосподарським інвентарем і насінням заклади освіти забезпечені лише на 50 відсотків. Сільськогосподарська техніка відсутня, тому обробіток ґрунту проводиться за допомогою ручних знарядь праці. Органічні та мінеральні добрива мало використовуються. Лише в окремих закладах загальної середньої освіти практикують використання сидеральних добрив.

Організаційні форми освітнього процесу за профілем діяльності

У 2020 році мережа творчих учнівських об'єднань агробіологічного профілю (в тому числі УАО, ТЗ) становила **1 212** об'єднань, в яких різними формами діяльності було охоплено **21 816 вихованців**, у порівнянні з 2019 роком спостерігається зменшення на 116 об'єднань.

Діаграма 2. Динаміка кількості учнівських аграрних об'єднань (УВБ, ТЗ, ТУО аграрного напрямку) за 3 роки

Перспективними напрямками роботи учнівських аграрних об'єднань є:

- створення на базі НДЗД моделі ефективного господарства, з урахуванням регіональних особливостей та потреб;
- впровадження нових продуктивних сортів та екологічно безпечних методів боротьби з хворобами та шкідниками;
- вирощування для реалізації посадкового матеріалу (саджанці плодкових дерев та кущів, багаторічних культур, елітної картоплі тощо);
- інтродукція рослин-антиоксидантів та таких, які мають лікувальні властивості, високий вміст вітамінів тощо;
- виробництво сільськогосподарської продукції за сучасними технологіями на базі передових агрофірм та фермерських господарств.

Приклади кращих гуртків, творчих учнівських об'єднань

Основна тематика досліджень та спостережень

В закладах освіти збільшилась кількість досліджень пов'язана з вирощуванням екологічно чистої продукції, впроваджувались науково-обґрунтовані методи ведення екологічного землеробства, зведено до мінімуму використання хімічних препаратів. Впровадженню новітніх технологій вирощування сільськогосподарських культур на органічній основі

в Дніпропетровській області сприяє співпраця КПНЗ “ЦЕНТУМ” з ГО Клубом органічного землеробства за різними формами роботи: лекції; отримання консультацій та експрес-повідомлень; придбання посадкового матеріалу та технічних засобів виробництва. Так, вихованці гуртка “Юні овочівники” (керівник Томашевська Н. А.) за завданням Клубу органічного землеробства провели дослідницьку роботу “Вплив позакореневого обробітку препаратом «Вимпел» на розвиток та врожайність солодкого перцю сорту «Одеський крупноплідний”. В результаті проведеного дослідження виявили, що завдяки застосуванню препарату «Вимпел» врожайність солодкого перцю збільшилася на 25 відсотків.

Педагогічний колектив еколого-натуралістичного відділу Комунального закладу «Харківський обласний Палац дитячої та юнацької творчості» продовжує плідно співпрацювати з Харківським клубом органічного землеробства. Успішно впроваджується науково-дослідницький проєкт «Демонстраційний полігон». Вихованці вивчають технології органічного землеробства, проводять дослідницько-експериментальну роботу з овочевими культурами, впроваджують біологічні методи боротьби зі шкідниками та хворобами сільськогосподарських культур.

Протягом останніх років педагоги відділу активно співпрацюють із Інститутом овочівництва і баштанництва УААН – провідного центру з селекції овочевих культур в Україні, завдяки чому створено демонстраційний полігон овочевих культур на навчально-дослідній земельній ділянці, що забезпечує не тільки високий рівень сільськогосподарського дослідництва, а й сприяє трудовому і патріотичному вихованню, формує основні життєві компетентності підростаючого покоління.

Юннати Чернігівської області під керівництвом наукових працівників та провідних спеціалістів Інституту сільськогосподарської мікробіології УААН, Чернігівської філії державної установи «Інститут охорони ґрунтів України», Науково-навчального інституту управління та адміністрування, Носівської селекційно-дослідної станції Миронівського інституту пшениці

імені В. М. Ремесла НААН України, Мезинського національного природного парку, Менського зоопарку проводять дослідницьку роботу і здобувають високі результати на всеукраїнських конкурсах.

Вихованці гуртка «Юні агрохіміки» Волинського обласного еколого-натуралістичного центру ознайомилися з біологічними особливостями провідних і малопоширених ягідних культур за проектом «Вітаміни – користь для кожної дитини». Діти створили сучасну ягідну шкільку з насадженнями ягідних культур: лохини високорослої, жимолості їстівної та смородини чорноплідної.

Green Cross Ukraine допомагає школам сільської місцевості освоювати ефективні та безпечні агротехнології, навчає молодь заробляти водночас гроші. Завдяки проекту Селянщинський ліцей Житомирської області та три школи України будуть включені в глобальне освітнє й економічне середовище. Представники національної екологічної організації забезпечили Селянщинський спортивний ліцей елітним насінням картоплі шести сортів II селекції (ССЕ) для дослідження та вирощування на навчально-дослідних земельних ділянках. Насінневий матеріал пройшов успішне сортовипробовування на пришкільних НДЗД. Було проведено дослідницьку роботу з оцінювання сортових ресурсів картоплі за комплексом господарсько-корисних ознак, добір кращих сортів, придатних для вирощування в умовах Полісся. Робота над проектом також мала на меті підвищення рівня знань та вмінь учнів у галузі органічного землеробства та розвиток навичок підприємливості серед молоді для створення можливостей їх подальшого працевлаштування в селі.

На базі Ямпільської районної станції юних натуралістів Сумської області працює учнівське аграрне об'єднання «Юний господар», головною метою діяльності якого є виховання у дітей свідомого ставлення до праці, формування творчої працюючої особистості. До складу об'єднання «Юний господар» входять: клуб «Аграрник»; виробничі ланки «Зеленбуд», «Юний фермер», «Юний аптекар», «Юний птахівник».

Організаційно-масова робота

Юннати демонстрували свої результати на обласних, всеукраїнських конкурсах та акціях: “Юний селекціонер та генетик”, “Дослідницький марафон”, “Юний дослідник”, “Парад квітів біля школи”, “Плакаємо сад”, “Дивовижна теплиця” та інших.

Рейтинг участі областей у всеукраїнських заходах аграрного профілю

Високий рівень участі у всеукраїнських заходах аграрного профілю мають такі області: Івано-Франківська, Кіровоградська, Київська, Донецька, Полтавська, Волинська, Вінницька, Миколаївська, Сумська, Рівненська, Дніпропетровська, Одеська, Запорізька, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Чернігівська, Чернівецька, Житомирська, Тернопільська. Водночас достатній рівень (40 відсотків участі) зберігається у Закарпатській, Луганській, Львівській та Черкаській областях.

Внаслідок оптимізації закладів загальної середньої освіти спостерігається зменшення учнівських навчально-дослідних ділянок, учнівських аграрних об'єднань в закладах освіти України. Відповідно, зменшилась кількість творчих учнівських об'єднань агробіологічного профілю. Відмічається тісна співпраця закладів загальної середньої та позашкільної освіти з науково-дослідницькими установами, що сприяє залученню учнівської молоді до науково-дослідницької діяльності.

На НДЗД активно поширюються та впроваджуються технології органічного вирощування сільськогосподарських рослин.

Аналіз діяльності квітково-декоративного профілю закладів позашкільної освіти за 2020 рік

Творчі учнівські об'єднання квітково-декоративного профілю в областях функціонують у центрах еколого-натуралістичної творчості (станціях юних натуралістів), а також при будинках дитячої творчості, закладах загальної середньої освіти.

У 2020 році кількість творчих учнівських об'єднань квітково-декоративного профілю становила 675 груп, в яких займались 4 092 здобувачі освіти (*див. додаток таблиця №1*).

Аналізуючи динаміку кількості гуртків квітково-декоративного профілю у звітах областей, можна дійти висновку, що спостерігається незначне зменшення кількості гуртків у порівнянні з попередніми роками (*див. додаток гістограма №1*).

Невід'ємною складовою освітнього процесу є дослідницька робота в гуртках квітково-декоративного профілю. Тематика досліджень актуальна та різноманітна: від вивчення еколого-біологічних та агротехнічних основ вирощування рослин до способів розмноження екзотичних культур. Юні дослідники працюють над розв'язанням питань розмноження декоративних рослин, вивчення ефективних способів вирощування розсади, дослідження дії стимуляторів росту на ріст і розвиток рослин тощо.

Основна тематика досліджень: «Визначення кращих строків живцювання троянд», «Методика вирощування пеларгоній насінневим способом», «Методи розмноження хризантем», «Сортовивчення ірисів», „Фенологічні спостереження за ранньовесняними квітами”, „Лікарські властивості кімнатних рослин”, „Розмноження драцени різними способами”, „Розмноження сенполії та догляд за живцями”, „Вплив передпосівного обробітку насіння на прискорення строків цвітіння рослин”, „Вплив розміру цибулин-діток на розвиток рослини”, „Визначення найбільш ефективного способу розмноження хлорофітуму”, „Вплив підживлення на ріст петуній”, «Розмноження гібіскуса деревовидного насінневим способом та живцями», «Вплив мінеральних речовин на розвиток та цвітіння гіацинтів», «Особливості вирощування карликового банана в умовах теплиці», «Вплив густоти пікірування на якість розсади цинерарії приморської», «Ефективність використання пасток з різним забарвленням для боротьби з білокрилою тепличною».

Вихованка гуртка Тернопільського обласного центру еколого-натуралістичної творчості Кравченюк Роксолана проводила дослідницьку роботу «Вплив цитокинінової пасти на пробудження сплячих бруньок і квітконосів, активізацію зростання бічних пагонів, стимулювання отримання «діток» в орхідей фанелопсис». Вихованці гуртка «Екологічний дизайн» під керівництвом Галини Гевко провели дослідницьку роботу на тему: «Вирощування кактусів з насіння».

Вихованці Великописарівської районної станції юних натуралістів Сумської області проводили досліди: «Вирощування краспедії кулеподібної насінневим способом», «Вирощування антиринуму насінневим способом», «Сортовивчення ірисів», «Вирощування представників родини Амарантових розсадним способом», «Вирощування фіалки Вітрокка насінневим способом». На базі Чорноземненської ЗОШ Якимівської сільської ради (Запорізька область) реалізовано проєкт «Екосенсорний сад», який складається з 5 зон із певним дизайнерським рішенням. Кожна зона має свою назву: «Зорова», «Слухова», «Дотикова», «Смакова».

Вихованці гуртка НВК «ЗОШ I-II ступенів-дошкільний навчальний заклад села Городок» — філії ОЗ «ЗОШ I-III ст. с. Прилісне» Маневицького району Волинської області створили мініатюрний сад у інтер'єрі навчальних приміщень. Також на базі цієї школи у вересні 2020 року відкрито зимовий сад. У експозиції зимового саду також є фітокартини, колекція бонсаїв та рослин-хижаків, флораріуми. Проводиться дослідницько-експериментальна робота.

Заняття та дослідницька робота творчих учнівських об'єднань проводиться і на об'єктах закритого ґрунту: тепличних комплексах та зимових садах. В Україні їх налічується близько 180 (*див. додаток гістограма №2*). Теплиці використовуються для одержання ранньовесняної продукції, вирощування розсади овочевих та квітково-декоративних рослин.

Здобувачі освіти усіх областей беруть активну участь у всеукраїнських заходах квітково-декоративного профілю (*див. додаток таблиця №2*) та

проводять обласні етапи всеукраїнських конкурсів: «Квітуха Україна», «Всеукраїнський конкурс з флористики та фітодизайну», «Галерея кімнатних рослин», «Парад квітів біля школи», «Новорічна композиція» та регіональні масові заходи. Це такі регіональні заходи, як акція «Подаруй квітку школі», «Прикрасимо дім, в якому ми живемо» тощо.

Аналізуючи діяльність роботи квітково-декоративного профілю можна дійти висновку, що цей напрям займає важливу нішу, він розвивається, є актуальним та цікавим для вихованців. Спостерігається незначне зменшення творчих учнівських об'єднань, але в той же час з'являються нові напрями та форми гурткової роботи квітково-декоративного профілю. Привабливими та цікавими для вихованців є гуртки: «Фітодизайн», «Ландшафтний дизайн» — щодо допрофесійної підготовки.

Для покращення діяльності творчих учнівських об'єднань квітково-декоративного профілю постають такі завдання:

- модернізація матеріальної бази відповідно до вимог сьогодення (розбудова та модернізація тепличного господарства);
- удосконалення дистанційної роботи з учнівською молоддю (через Фейсбук, інтернет-платформи Вайбер, Ютуб);
- налагодження взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти з метою створення єдиного освітнього простору;
- створення умов для забезпечення прав і можливостей осіб з особливими освітніми потребами для здобуття ними позашкільної освіти.

**Кількісний склад творчих учнівських об'єднань та охоплення здобувачів
освіти квітково-декоративного профілю**

№	Область	Заг. к-ть груп	Заг. к-ть учнів	Початковий рівень		Основний рівень		Вищий рівень	
				К-ть груп	К-ть учнів	К-ть груп	К-ть учнів	К-ть груп	К-ть учнів
1	Донецька	10	160						
2	Закарпатська	48	645		143		487		45
3	Київська	39	644	6	96	31	523	2	25
4	Луганська	6	75						
5	Миколаївська	17	90						
6	Рівненська	13	236						
7	Тернопільська	14	103						
8	Херсонська	6	84						
9	Черкаська	4	60			4	60		
10	Чернігівська	15	225			14		1	
11	Житомирська	19	281						
12	Запорізька	23	285	10	130	12	143	1	12
13	Кіровоградська	32							
14	Львівська	24	368						
15	Полтавська	66	947		278		669		
16	Сумська	104	1587	62		40		2	
17	Харківська	27	378						
18	Хмельницька	8	136	8	136				
19	Чернівецька	6	95						
20	Дніпропетровська	48	661						
21	Вінницька	101	1482						
22	Волинська	13	260	11	220	2	40		

23	Одеська	32	424	15	212	16	200	1	12
	Всього	675	4092						

Таблиця №2

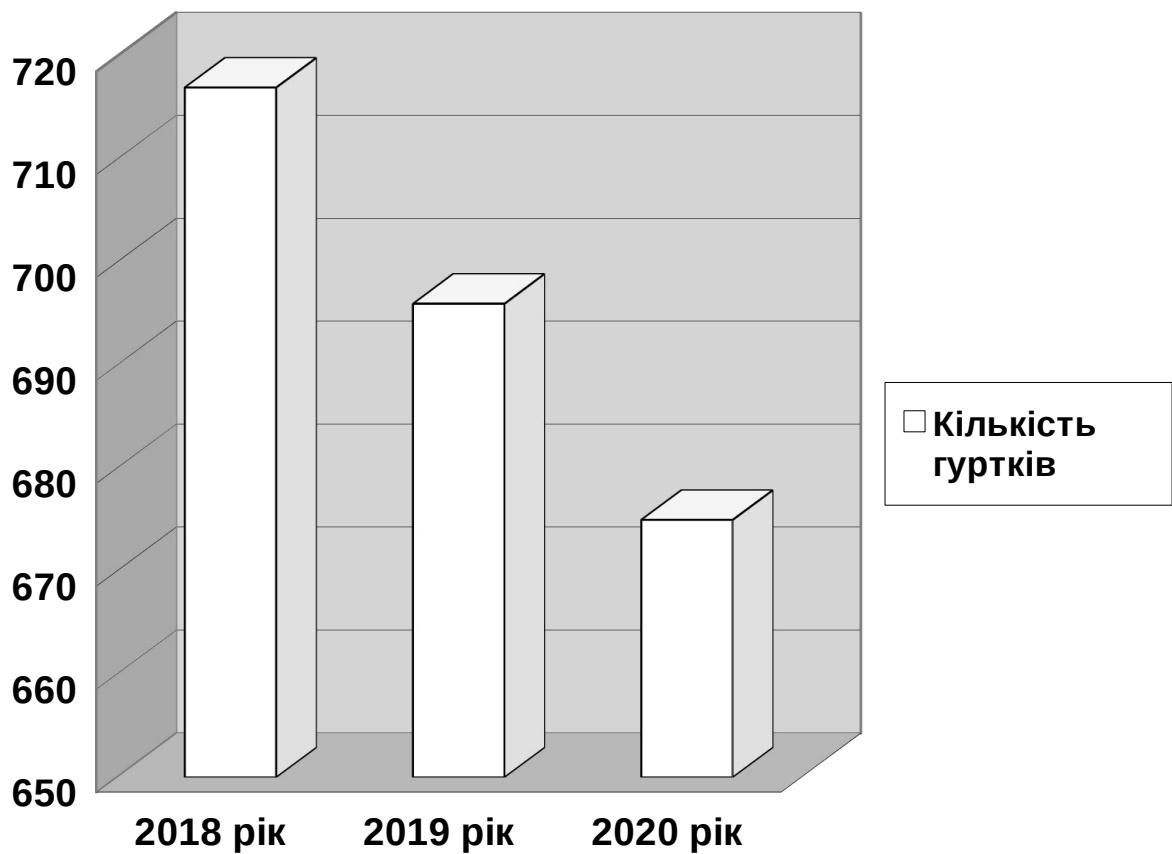
Рейтинг участі областей у всеукраїнських заходах («Квітуча Україна», «Всеукраїнський конкурс з флористики та фітодизайну», «Галерея кімнатних рослин», «Парад квітів біля школи», «Новорічна композиція») квітково-декоративного профілю

№	Область	Високий рівень 50 % >	Достатній рівень 40 %
1	Івано-Франківська	+	
2	Кіровоградська	+	
3	Київська	+	
4	Донецька	+	
5	Луганська	+	
6	Полтавська	+	
7	Волинська	+	
8	Вінницька	+	
9	Миколаївська	+	
10	Сумська	+	
11	Рівненська	+	
12	Дніпропетровська	+	
13	Одеська	+	
14	Запорізька	+	
15	Закарпатська	+	
16	Харківська	+	
17	Херсонська	+	
18	Хмельницька	+	

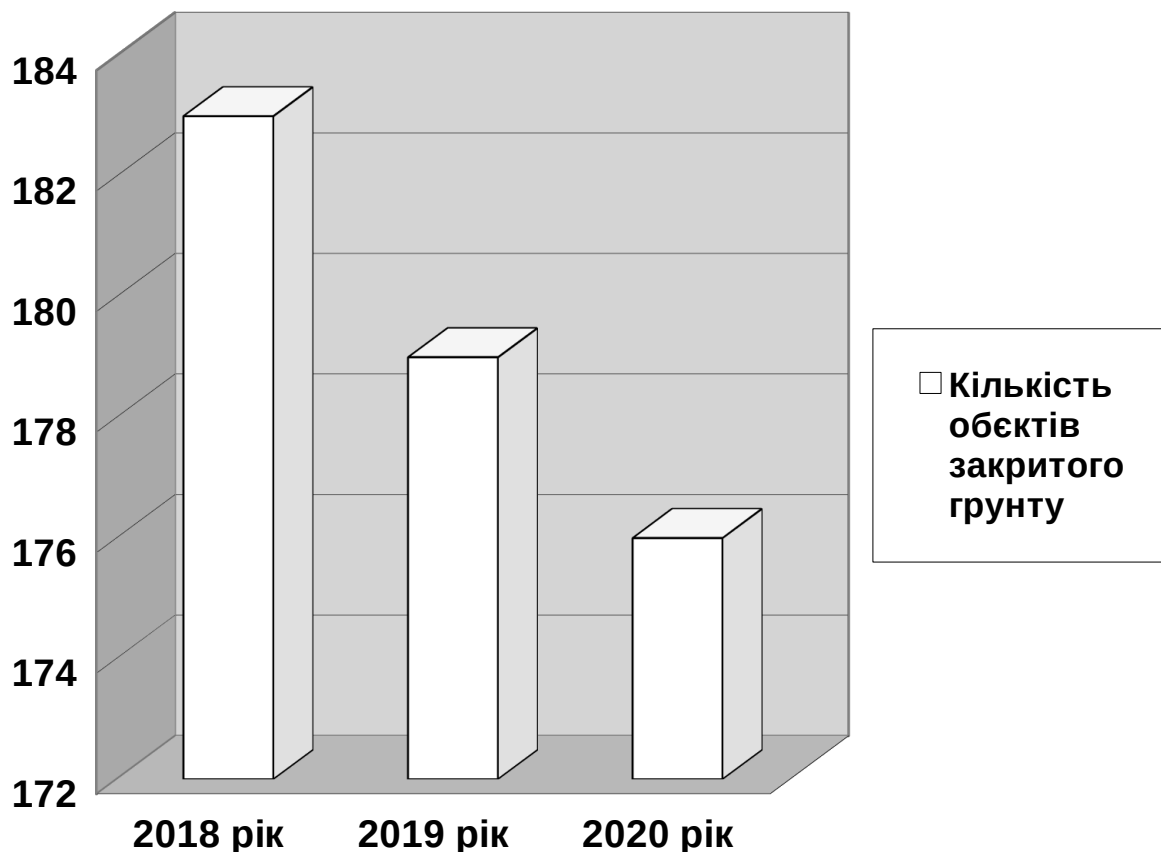
19	Чернігівська	+	
20	Чернівецька	+	
21	Львівська		+
22	Житомирська	+	
23	Тернопільська	+	
24	Черкаська	+	

Гістотрама №1

Динаміка кількості гуртків (три роки) у вигляді вертикальної гістограми

Гістограма динаміки кількості об'єктів закритого ґрунту (теплиця, зимовий сад)

**Аналіз стану та перспективи розвитку
зоолого-тваринницького профілю позашкільної освіти
(за матеріалами річних звітів областей 2020 року)**

**Стан позашкільної освіти зоолого-тваринницького профілю
в Україні**

У зв'язку з епідеміологічною ситуацією, що склалася в Україні, колективи обласних ЕНЦ (СЮН) доклали максимум зусиль для створення оптимальних умов для організації освітнього процесу, організації та проведення масових заходів з використанням усіх доступних ресурсів для дистанційного навчання та роботи в заочному форматі. Протягом 2020 року

були проведені майстер-класи, вебінари, практичні заняття з використання різних платформ для дистанційного навчання: Facebook, Viber, Zoom, Google meet.

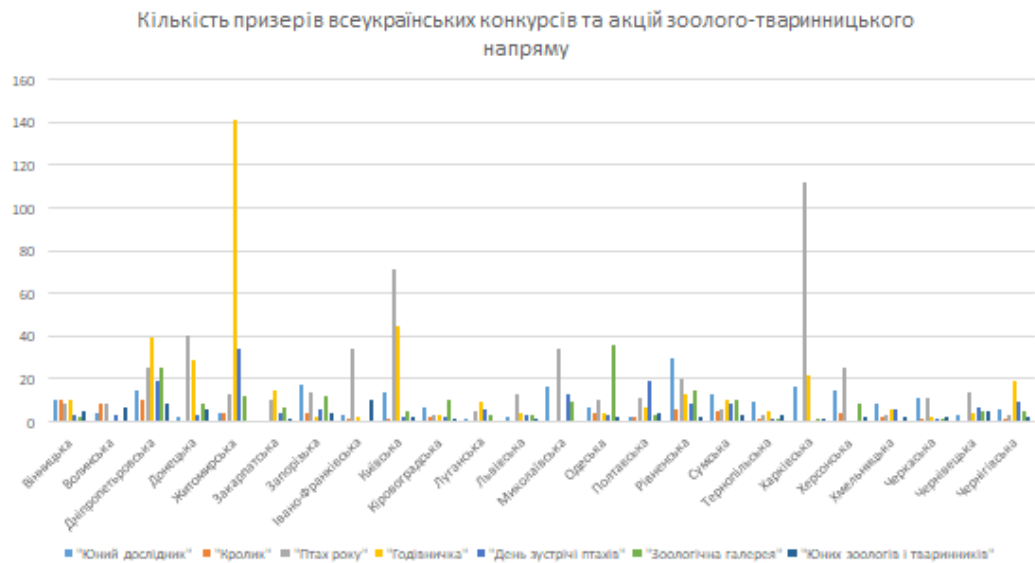
Протягом року всі без винятку області брали участь у всеукраїнських і міжнародних конкурсах та акціях, а саме:

- Всеукраїнському конкурсі дослідницько-експериментальних робіт з природознавства «Юний дослідник»;
- Всеукраїнському конкурсі «Юних зоологів і тваринників»;
- Всеукраїнському конкурсі «Зоологічна галерея»;
- Всеукраїнській акції «Годівничка»;
- Всеукраїнській акції «День зустрічі птахів»;
- Всеукраїнській трудовій акції «Кролик»;
- Всеукраїнській акції «Птах року».

Протягом звітнього року проведено 63 обласних заходи зоологічного профілю, в яких взяли участь понад 12 тисяч вихованців закладів позашкільної освіти.

Найбільш активну участь у цих заходах взяли представники Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Івано-Франківської, Миколаївської, Одеської, Рівненської, Харківської, Чернівецької областей. Кількість призерів всеукраїнських конкурсів та акції за областями представлені в гістограмі 1.

Позашкільна освіта з зоологічного напрямку в закладах позашкільної освіти здійснюється поетапно, відповідно до віку дітей, обсягу та рівня їхніх знань.

Вдалі напрацювання щодо роботи гуртків початкового рівня мають педагоги Черкаської, Донецької, Херсонської, Львівської областей.

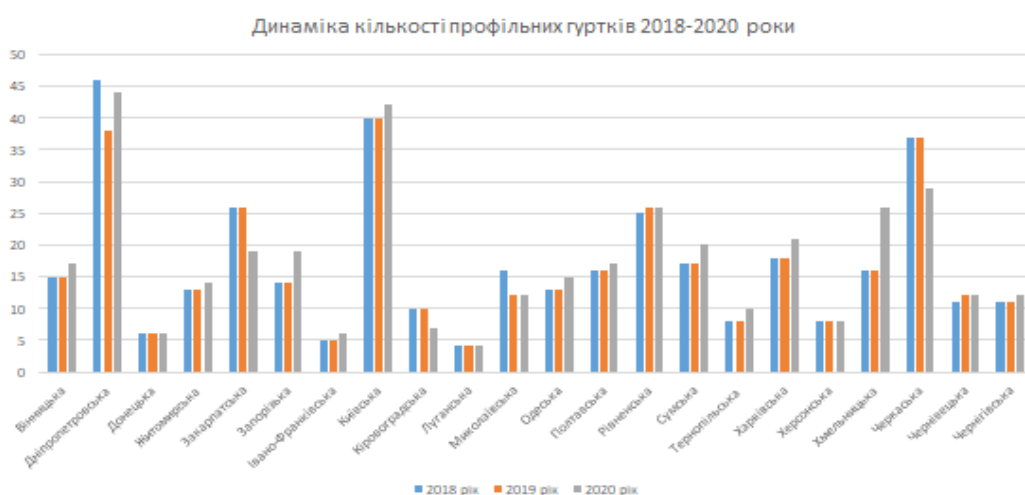
Навчання у гуртках основного рівня базується на формуванні ключових і предметних компетентностей, створенні умов для пошуково-дослідницької діяльності, формування екологічної свідомості. Значну роботу щодо роботи гуртків основного рівня, зокрема: «Юні зоологи», «Юні дослідники», «Прикладна зоологія», «Юні орнітологи» — проводять педагоги Дніпропетровської, Луганської, Рівненської, Закарпатської, Хмельницької, Кіровоградської областей.

На базі КЗ ЛОР «ЛОЦЕНТУМ» працює постійно діюча еколого-освітня виставка «Планета ЗОО», мешканцями якої є більше 90 видів і порід декоративних та екзотичних тварин. У її складі: навчальні лабораторії гідробіології, акватераріумістики та декоративного птахівництва, вуличний зоолого-тваринницький комплекс (навчальна лабораторія птахівництва (пташник), навчальна лабораторія дрібного тваринництва (ферма), 17 вольєрів.

У Львівському міському ДЕНЦ також працює постійно діюча зоологічна виставка «Дитячий зоопарк», на базі якої утримують і розводять 260 видів і порід тварин. Також є пасіка на 4 бджолосім'ї.

У творчих учнівських об'єднаннях вищого рівня вихованці займаються науково-дослідницькою роботою з зоології за завданнями науковців, опановують досягнення сучасної біологічної науки, знайомляться з методами біологічних досліджень, захищають проекти на всеукраїнських та міжнародних конкурсах. Значні здобутки в цьому напрямі продемонстрували юні дослідники з Харківської, Черкаської, Дніпропетровської, Київської, Запорізької, Одеської, Житомирської, Донецької областей.

Мережа гуртків з зоолого-тваринницького профілю у закладах позашкільної освіти областей досить широка і спостерігається тенденція до різнопрофільності гуртків. Збільшення кількості гуртків зоологічного профілю спостерігається в Київській, Дніпропетровській та Рівненській областях (табл. 1). Найпопулярнішими профілями творчих учнівських об'єднань були: «Юні орнітологи» та «Юні зоологи». Динаміка кількості профільних гуртків представлена в гістограмі 2.

Гуртки тваринницького профілю представлені у Дніпропетровській, Черкаській, Київській та Сумській областях. Найпопулярнішими гуртками є

«Юні тваринники», «Юні птахівники» та «Основи ветеринарної медицини» (табл. 2).

Педагогічний колектив продовжував роботу щодо навчально-методичного забезпечення освітнього процесу.

Підготовлено цікаві методичні матеріали педагогами Закарпатського ОЕНЦ, зокрема методична розробка заняття до Всесвітнього дня захисту тварин «Подорож у світ тварин», та Тернопільського ОБЛЕНЦ — «Зоологія в цифрах» (автор Березіцька М. М).

Перспективними напрямками вдосконалення, модернізації та розвитку позашкільної освіти зоолого-тваринницького профілю в Україні є:

- сприяння підвищенню якості знань здобувачів освіти через всеукраїнські та міжнародні заходи зоолого-тваринницького напрямку;
- поглиблення співпраці з науково-дослідними установами та закладами вищої аграрної освіти;
- видання якісної навчальної та методичної літератури, створення інтерактивних посібників і навчальних тренажерів з зоології та тваринництва тощо;
- придбання сучасного обладнання.

Табл. 1. Гуртки зоологічного профілю

Гуртки	Вінницька	Волинська	Дніпропетровська	Донецька	Житомирська	Закарпатська	Запорізька	Івано-Франківська	Київська	Кіровоградська	Луганська	Львівська	Миколаївська	Одеська	Полтавська	Рівненська	Сумська	Тернопільська	Харківська	Херсонська	Хмельницька	Черкаська	Чернівецька
Юні орнітологи		даних	3		1	1		1	3	1		даних				3					4	1	2
Любителі декоративних і свійських тварин	3	Немає	4		3	4	3	2	7	2	1	Немає	2	3	2	4	3	2	3	2	4	3	2

Всього	7	22	2	6	9	4	2	14	2	1	7	4	11	12	13	7	12	4	10	18	5
--------	---	----	---	---	---	---	---	----	---	---	---	---	----	----	----	---	----	---	----	----	---

Аналіз діяльності учнівських лісництв в закладах загальної середньої та позашкільної освіти за 2020 рік

Найбільш ефективною формою об'єднань агроекологічного профілю в закладах освіти є учнівські лісництва. Сьогодні в Україні здійснюють свою діяльність 532 учнівських лісництва, членами яких є понад 17 тис. учнів.

Цьому сприяла розроблена Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді та Державним агентством лісових ресурсів України система організаційних заходів: затвердження Положення про учнівське лісництво, проведення щорічного Всеукраїнського зльоту учнівських лісництв, природохоронних конкурсів, екологічних акцій. За підтримки лісгосподарських підприємств створюються оптимальні умови для проведення навчальних і практичних занять з лісознавства та лісівництва, організації дослідницької роботи, здійснення допрофесійної підготовки юних лісівників, залучення їх до участі у конкурсах та проектах.

Ефективну дослідницьку роботу з актуальних проблем лісової галузі забезпечують Навчально-науковий інститут лісового і садово-паркового господарства Національного університету біоресурсів і природокористування України та Національний лісотехнічний університет України, надаючи тематику і методичку науково-дослідницьких робіт.

Розвиток учнівських лісництв також пов'язаний з впровадженням методів та прийомів лісової педагогіки, інтеграції учнівських лісництв у систему безперервної лісівничої освіти, відкриттям на базі Національного лісотехнічного університету України Малої лісової академії, проведенням спільно з Товариством лісівників України конкурсу науково-дослідницьких робіт випускників учнівських лісництв. Усього на другий всеукраїнський тур Конкурсу було подано 30 дослідницьких робіт випускників учнівських

лісництв від обласних конкурсних комісій Вінницької, Волинської, Запорізької, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської, Львівської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Харківської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької обласних рад Товариства лісівників України.

Фахова конкурсна комісія, створена на базі ННІ лісового і садово-паркового господарства, розглянула й оцінила отримані на II-й тур Конкурсу дослідницькі роботи школярів. Своім протоколом комісія затвердила список фіналістів II-го туру конкурсу, дослідницькі роботи яких набрали понад 80 балів.

Загалом 15 учасників щорічного Всеукраїнського конкурсу дослідницьких робіт випускників учнівських лісництв, чиї роботи визнані найкращими на Всеукраїнському рівні, отримали дипломи переможців, грошові премії та цінні подарунки від Товариства лісівників України. Переможцями Конкурсу стали: I місце – Праля Анастасія Володимирівна, Кіровоградська ОР ТЛУ; II місце – Михайленко Марія Григорівна, Київська ОР ТЛУ; III місце – Цімбота Андрій Миколайович, Сумська ОР ТЛУ.

Лідером учнівського лісівничого руху є Волинська область. Тут працюють 56 учнівських лісництв, що охоплюють близько 1 562 здобувачів освіти. За ними закріплено 11 977 га лісу. Серед кращих, слід відмітити роботу: Городоцького, Прилісненської ТГ (керівник Терещенко Ніна Михайлівна); Замшанівського, Забродівської ТГ (керівник Курилюк Інна Петрівна); Нуйнівського, Сошичненської ТГ (керівник Бензерук Оксана Юріївна); В'язівненського, Любешівської ТГ (керівник Петрик Наталія Іванівна); Маневицького (керівник Медведюк Ольга Миколаївна); Ратнівського (керівник Філіпчук Людмила Павлівна); Колківського (керівник Калуш Наталія Віталіївна) учнівських лісництв.

Для проведення навчальних та практичних занять, здійснення допрофесійної підготовки юних лісівників, залучення їх до участі у всеукраїнських конкурсах, акціях, операціях в закладах освіти та лісогосподарських підприємствах області обладнано профільні навчальні кабінети.

На «Лісовому форумі» 30 жовтня 2020 року, в online-форматі за участі 32 юних лісівників, відбувся захист науково-дослідницьких робіт. За підсумками роботи професійного журі визначено володаря «ГРАН-ПРІ-2020»: Городоцьке учнівське лісництво (керівник Терещенко Ніна Михайлівна). Вихованка цього лісництва Мирослава Голодюк представляла свою науково-дослідницьку роботу на Всеукраїнській онлайн-конференції для учнівської молоді «Збережемо ліси для майбутніх поколінь».

В закладах освіти Хмельницької області організовано діяльність 46 учнівських лісництв, до участі в яких залучено 1 086 учнів, за якими закріплено 2 975,09 га лісу. У Львівській області працює 40 учнівських лісництв, за якими закріплено близько 4,5 тисяч га лісових насаджень держлісфонду. Вихованці 32 лісництв примножують багатства степового краю на Кіровоградщині. В Житомирській області активно працюють 32 учнівських лісництва та 20 ланок юних лісівників, які відтворюють та зберігають лісові ресурси. Члени учнівських лісництв опановують знання з основ лісознавства та лісівництва на засадах сталого ведення лісового господарства, оволодівають інноваційними технологіями вирощування лісових культур, проводять науково-дослідницькі роботи з вивчення та відновлення лісових екосистем.

З 02 по 03 грудня 2020 року комунальний заклад «Кіровоградський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» спільно з Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді провів Всеукраїнську онлайн-конференцію для учнівської молоді «Збережемо ліси для майбутніх поколінь». Захід проводився з метою активізації участі учнівської молоді у природоохоронній та дослідно-експериментальній роботі в галузі лісового господарства. Його учасниками стали 43 представники учнівських лісництв України — учні закладів загальної середньої та позашкільної освіти. Учасники конференції гідно презентували свою науково-дослідницьку роботу в галузі лісознавства,

обмінялися досвідом роботи своїх учнівських лісництв зі збереження і примноження лісових культур свого регіону.

За підсумками роботи Всеукраїнської онлайн-конференції для учнівської молоді створена електронна збірка «Збережемо ліси для майбутніх поколінь», в якій розміщені описи науково-дослідницьких робіт учасників всеукраїнського заходу.

Назагал спостерігається тенденція розвитку співпраці обласних еколого-натуралістичних центрів з обласними управліннями лісового та мисливського господарства, які сприяють подальшому розвитку учнівських лісництв, поповненню молоддю лісової галузі України.